د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیاء، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

مدني زده کړې

نهم ټولګی

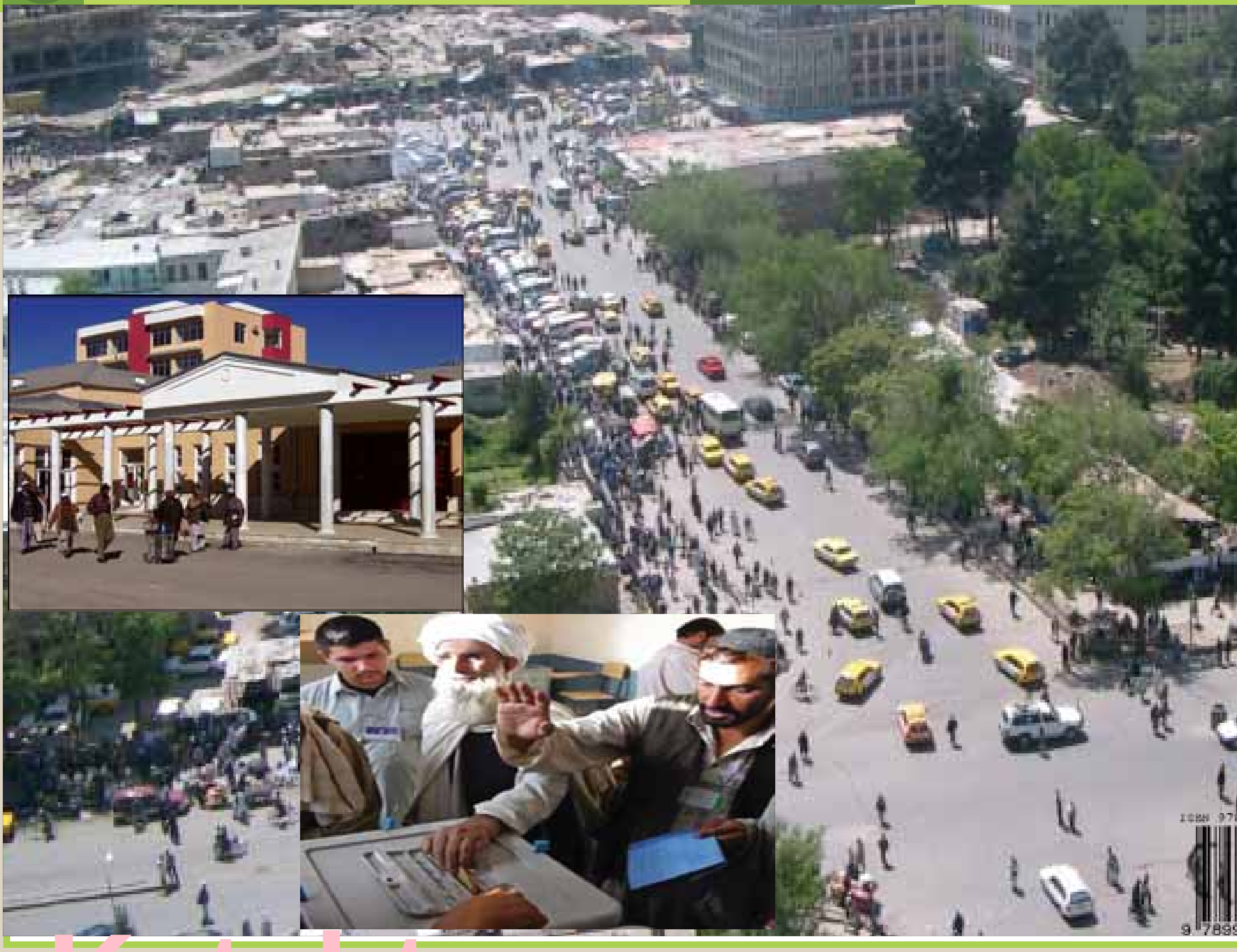

Ketabton.com

۱۳۹۰ هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د
روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

مدني زده کړې

نهم ټولګی

١٣٩٠
هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

کاظمیه محقق
پوهنیار محمد فاروق عمرخیل
سرمؤلف محمد افضل حضرتي

مسلکي اډیټور:

- محمد عزیز بختیاري

د ژبې اډیټور:

- بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمیټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.

ـ دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین:

رحمت الله غفاري

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

سرلیکونه

مدني زده کړې

لومړي څپرکی: دولت

د څپرکي موخې

دولت او د هغې دندې ٣

د افغانستان اساسي قانون سره آشنا شو ٧

سیاسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپیژنئ ١٠

دویم څپرکی: ولسواکي

د څپرکي موخې

ولسواکي څه شی ده؟ ١٦

خلك څنګه کولای شی چې د دولت په اداره کې ګډون (مشارکت) وکړي؟ ٢٠

ولسواکي په افغانستان کې ٢٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکی: ملګري ملتونه

د څپرکي موخې

ملګري ملتونه ۲۹

فرعي ارکان او په ملګروملتونو پورې اړوند سازمانونه ۳۳

د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه ۳۷

څلورم څپرکی: د بشر حقونه

د څپرکي موخې

د بشر د حقونو سره آشنا کیدل ٤۳

په افغانستان کې د بشر حقونه ٤٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ څپرکی

دولت

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه شامل دي.

- دولت او دهغه دندې.
- د افغانستان اساسي قانون سره آشناشئ.
- سياسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپېژنئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې د دې څپرکي ترلوستلووروسته په لاندې پوهې او مهارتونو پوه شي.

- له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې:
- د دولت د جوړېدو تاریخچه او د ټولنو لپاره د دولت د اړتیاپه لاملونو پوه شي.
- د دولت ډولونه، زورواکي او ولسواکي دولتونه وپېژني.
- د دولت په دندو پوه شي.
- عادي قانون او اساسي قانون وپېژني او دهغوی په توپیر پوه شي.
- د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت له درې ګونو قواو او د هغوی له دندو سره آشنا شي.
- د لویې جرګې په هکله او د هغې د جوړښت د دلیلونو په هکله معلومات لاس ته راوړي.

دولت او د هغه دندې

خبرې پرې وکړئ:

خپل ښوونځی په نظرکې ونیسئ او د لاندې پوښتنو په باب خبرې سره وکړئ.

۱.ستاسې ښوونځی د کومو اړتیاوو د پوره کولو لپاره جوړ شوی دی؟
۲..کوم خلک ستاسې په ښوونځي کې کار کوي؟ او هر يوېې کومې دندې لري؟
۳..آیا د دې دندو تر منځه همږغي او نږدېوالی وجود لري؟
٤.دا همږغي څنګه او د چا له خوا منځ ته راځي؟
٥..که دا همږغي نه وي کومې ستونزې به منځ ته راشي؟

ولې دولت ته اړتیا لرو؟

په ښوونځي کې مدیر، مرستیال، سرښوونکی، ښوونکي، څارونکي، چپړاسیان او زده کوونکي هر یوېې ځانګړې دنده لري. دا ټولې دندې یو له بل سره نغښتې دي او ستاسې د روزنیزو او ښوونیز واړتیا وو د ځواب لپاره همږغي کېږي. مدیر د کارکوونکو تر منځه د همږغی دنده پر غاړه لري. هر څومره چې د ښوونځي د غړو تر منځ همږغي زیاته وي په هماغه کچه، ښوونځی د خپلو دندو په سرته رسولو کې بریالی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه د ښوونځي لوی انځور دی . ټولنه له کورنیو، ګروپونو او مؤسسو څخه جوړه شوې ده. دا هر یو د خلکو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره منځ ته راغلي دي. دا برخې سره لدې چې یو له بل سره جلا دي، خو بیا هم سره تړلي دي او یو د بل له مرستې پرته نشي کولی خپلې دندې سرته ورسوي.له دې کبله باید یو له بل سره همږغي ولري چې په ښه توګه خپلې دندې عملي کړي. که چیرته دا همږغي نه وي د ټولنې د افرادو ډېرې اړتیاوې بې ځوابه پاتې کېږي. له دې کبله؛ ټولنه همږغي او نظم ته اړتیا لري او دا همږغي د دولت له خوا منځ ته راځي.

د لوست د مطالبو په پاملرنې، خالي ځایونه په مناسبو عباراتوډک کړئ.

د ټولنې د افرادو اړتیا ⟵ د ډول ډول موسساتو منځ ته راتلل ⟵ د هم غږۍ ضرورت......

د دو لتونو د منځته راتللو څرنګوالی

د بشر د تاریخ په پیل کې د ځمکې په سر د انسانانو شمېر لږ او اړیکې یې ډېرې ساده وې. په تدریج سره د خپلوی ګروپونه او قبیلې جوړې شوې او د کورنی او قبیلې د غړو د اړیکو لپاره قواعدو ټاکل شول. انساني ټولنه تر ډېره وخته د خپلوۍ او قبیلوي اړیکو په واسطه اداره کیدله. د کورنی او قبیلې مشر د کورنی او قبیلې د غړو تر منځ اړیکې تنظیمولې او نورو غړو به د هغوي د دستورونونه اطاعت کاوه. ډېر وخت هغوي پدې برلاسي وو،چې د قبیلې تر منځ ډېرې ستونزمنې او. سختې لانجې حل وفصل کړې. دانساني ټولنې د پراخوالي په پایله کې، د هغې اداره کول هم ستونزمن شول او دخپلوۍ او قبیلوي قواعدو نور نشوای کولی چې د خلکو د نویو اړتیاو ځواب ووایې. د قبیلو ځینو مشرانو ډېر ځواک او امکانات برابر کړل ترڅو وکولی شي د خلکو پراخې ډلې اداره کړي. پدې ډول لومړني دولتونه جوړ شول. په ځینو سیمو کې نوي ځواکونه او سترې امپراطورۍ جوړې شوې. د ټولنو له پراخیدو سره جوخت نوي دولتونه منځ ته راغلل.

پرتله یې کړئ:

دوه ګروپونه په نظر کې ونیسئ چې هر یو یې په ځانګړې توګه پخپل ګروپ کې نظم او همږغي راوستي ده؛

۱- هغه ګروپ چې د چارو په سرته رسولو کې د ګروپ د مشر را یې او نظر ته پام لري.

۲- هغه ګروپ چې غړي یې په خپلو کې استازي ټاکي ترڅو په مشورې سره وکولای شي د کارونو په اړوند تصمیم ونیسي. دا دوې تګ لارې سره پرتله کړئ او دهغو ښېګڼه او عیبونه په ګوته کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت ډولونه:

کولای شو دولتونه په دوه ډلو انتخابي او زور واکي وويشو، زورواکي دولت هغه دولت دی چې د يو يا څو کسانو په اراده ولاړوي. په هغه کې پاچا يا د حکومت رئيس خپل ځان د خلکو په ځان او مال واکمن بولي. په پخوا وختونو کې به ځينو مستبدو واکمنانو د خدايي دعوا هم کوله. پخواني حکومتونه اکثراً زورواکي حکومتونه وو واکمنو به خلکو ته له پاملرنې نه پرته په خپله خوښه حکومت کاوه .همدارنګه، يو ډول دولت موجود دی چې په هغه کې خلک يو کس له خپل منځ نه ټاکي او هغه ته اجازه ورکوي چې ټولنه اداره کړي. په دې ډول دولتونو کې قوانين د خلکو د نماينده ګانو له خوا وضع کېږي. دغه ډول دولت ته کولی شو انتخابي دولت ووايو. زياتره جمهوري دولتونه انتخابي دي. زياتره شاهي دولتونه استبدادي وي. ځينی هېوادونه چې شاهي نظام يې د اساسي قانون په بنسټ ولاړوي هغه ته مشروطه شاهي وايي په دې ډول حکومتونو کې د شاه د محدود واک ترڅنګه د پارلمان استازي او لوړپوړي مقامات د خلکو له خوا ټاکل کېږي چې دا ډول نظام هم وګړنيز ګڼل کېږي.

د اسلام په مقدس دين کې د حکومت کولو تګلاره په اسلامي بنسټونو ولاړه ده. اسلام کې مطلق حاکميت په لوی خدای ﷻ پورې اړه لري. او انسان په ځمکه باندې د لوی خدای ﷻ د خليفه په توګه شمېرل کېږي. ټول انسانان د لوی خدای ﷻ د قوانينو په وړاندې سره برابر دي. په دې ارزښمند دين کې ، حاکم د وړتيا، تقوا او د پوهې له مخې ټاکل کېږي ترڅو الهي قوانين پر الهي بنده ګانو تطبيق او عملي کړي.

ګران هېواد افغانستان يو اسلامي دولت دی او د هغه اساسي قانون د اسلام د مبين دين د حکمونو په رڼاکې جوړ شوی دی. چې دا مطلب د افغانستان د اسلامي جمهوريت په اساسي قانون کې په ښکاره ډول بيان شوی دی.(۱)

---

(۱) دوه يمه ماده: د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت دين، د اسلام سپيڅلی دين دي.

دريمه ماده: په افغانستان کې هېڅ قانون نشي کولای چې د اسلام د سپيڅلی دين د معتقداتو او احکامومخالف وي.

دولت کومې دندې لري:

د دولت دندو د وخت په تېرېدو سره اوله یو ځایه تر بل ځایه توپیر موندلی دی. د اوسنیو دولتونو ځینې مهمې دندې په لاندې ډول دي؛

- په ټولنه کې د مختلفو موسسو تر منځه د همغږۍ د را وستلو لپاره د قوانینو او مقرراتو وضع کول.
- د قانون په وړاندې د ټولنې د ټولو خلکو د برابرۍ په پام کې نیولو، د قوانینو اجرآکول.
- د کورنیو او بهرنیو تېري کونکوڅخه د وطنوالو د حقوقو ساتنه.
- له سرحدونو نه څارنه او ساتنه او د بهرنیو دښمنانو له تېري څخه مخنیوی.
- د وطنوالو لپاره د ښوونې، روغتیا او هوساینې د خدمتونو سرته رسول.

د درس تکرار:

- دولت د مؤسساتو، کورنیو، خلکو او ټولنې تر منځ د اړیکو د نظم او همږغي لپاره جوړېږي.
- دولتونه په ټولنه کې مختلفې دندې لري چې د قانون جوړول او پلی کول او د قانون ماتولو نه مخنیوی دی.

د هغه له مهمو دندو نه شمېرل کېږي.

- دولتونه مختلف ډولونه لري لکه ولس واکي او زورواکي (استبدادي)

پوښتنې:

۱. ولې دولت ته اړتیا لرو؟

۲. ..د دولت اړیکې د ټولنې د نورو اجزآو سره وښیاست.

۳. ..د دولت د ډولونو نه نوم واخلئ.

فعالیت:

د دولت ډولونه چې په لوست کې مو ولوستل، یو له بل سره پرتله کړئ او بیان یې کړئ.

۱. تاسې کوم ډول دولت غواړئ؟

۲. زموږ دولت څه ډول دولت دئ؟ ولې؟ پایله یې په ټولګي کې خپلو دوستانو ته ووایې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د اساسي قانون سره آشنا شو

خبرې پرې وکړئ:

د ښوونځي مدير يا سر ښوونکی تا سوته وايي چې کوم وخت بايد په ښوونځي کې اوسئ، څه ډول کالي بايد واغوندئ، بې له اجازې له ښوونځي نه ونه وځئ ...... دا امر او نهي چې مدير يې تاسې ته وايي څه نوم لري، څرنګه را پيداشوي دي او د ښوونځي د ادارې سره څه مرسته کوي؟

هره ټولنه، د ټولنې د نظم د ساتنې او د بې نظمۍ د مخنيوي لپاره امراو نهې ته اړتيا لري چې د هغې ټولنې اوسيدونکي هغه مراعات کړي.

که چېرې ښه ځير شو، زموږ د ټولنې ورځنۍ چارې د هغو قواعدو په بنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې شته او ټول بايد هغه مراعات کړي. دولتونه هم داسې مقررات ټاکي او اعلاموي چې خلک د ټولنې د نظم د ساتنې لپاره هغه رعايت کړي. هغه مقررات چې د دولت له لوري ټاکل کېږي، قانون نومېږي.

اساسي قانون د نورو قوانينو مورګڼل کېږي او د هېواد هېڅ قانون نشي کولی د هغه پر خلاف وضع شي. په حقيقت کې اساسي قانون د هر هېواد هراړخيز قانون دی چې د يو هېواد د ټولنيز ژوند وروستۍ موخه او اصلي کرښلاره بيانوي او د هېواد اداري تګلاره او کړنلاره معلوموي.

اساسي قانون:

په ۱۳۰۱ هجري لمريزکال کې زموږ د هېواد لومړنی اساسي قانون تصويب شو او په دې توګه، افغانستان د اساسي قانون لرونکو هېواد و په ډله کې شامل شو. د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون د لويې جرګې له خوا په ۱۳۸۲ لمريز کال د کابل په ښار کې تصويب شو.

د افغانستان داساسي قانون مهمې ځانګړنې په لاندې ډول دي:

۱. اسلامي توب:

د هېواد داساسي قانون سره سم؛ هېڅ قانون نشي کولی چې د اسلام دسپیڅلي دین د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

۲. وګړنیز او پرګنیز توب:

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون سره سم، په افغانستان کې ملي حاکمیت په ملت پورې اړه لري چې په مستقیم ډول یې پخپله، یا یې د خپلو استازو له لارې عملي کوي.

۳. د بشري حقونو رعایت:

زموږ په اساسي قانون کې د خلکو د کرامت او انساني حقوقو ساتنې او د خلکو د آزادیو او اساسي حقوقو تأمین ته پاملرنه شوي ده.

۴- د ټولنیز عدالت پلي کیدل او دهر ډول تبعیض له منځه وړل:

زموږ د هېواد په اساسي قانون کې په ټولنیز عدالت ټینګار شوي دی. او تبعیض هر ډول چې وي (قومي، ژبنی، مذهبي، جنسي) منعه شوي دی.

د درس تکرار:

۱. یوازې د قانون په رڼاکې ټولنه کولی شي، نظم او همرغي لاس ته راوړي.

۲. په ټولنه کې د حاکمو مقرراتوهغه برخه چې د دولت له خوا د خلکو لپاره وضع کېږي، قانون نومېږي.

۳. اساسي قانون د هر هېواد یو عام قانون دی چې د یو هېواد د ټولنیز ژوند موخه او کړنلاره بیانوي.

٤. د افغانستان د اسلامي جمهوریت اساسي قانون په ۱۳۸۲ هجري لمریز کال کې د لویې جرګې له خوا تصویب شو.

پوښتنې:

۱. قانون تعریف کړئ.

۲. اساسي قانون تعریف کړئ.

۳. زموږ د اساسي قانون ځانګړنې کومې دي؟ لږ تر لږه دوه مورده یې بیان کړئ.

فعالیت:

د قانون د شتون (موجودیت) ګټه مو په درس کې ولوستله، د مشرانو او ښوونکي په مرسته د قانون نورې ګټې پیداکړئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

سیاسي نظام او خپل دولت په ښه توګه وپیژنئ

خبرې پرې وکړئ:

په تېر شویو درسونو کې مو زده کړل چې د دولت مهمه دنده د نظم راوستل د قانون جوړول اوپلي کول دي. آیا پوهېږئ قانون د دولت په کومه برخه کې وضع او په کومه برخه کې پلي کېږي؟

زموږ دولت:

هر دولت د حکومت د ډول په پام کې نیولو سره د خپل رسمي نوم درلودونکی وي زموږ د هېواد رسمي نوم (دافغانستان اسلامي جمهوریت) دی. دولتونه عموماً له درې برخو یا قواو څخه جوړېږي. زموږ دولت هم درې خپلواکه قوې لري:

۱- تقنینیه قوه

۲- اجراییه قوه

۳- قضایه قوه

تقنینیه قوه:

زموږ په هېواد کې د قانون جوړولو خپلواکه رکن ملي شورا ده. دهېواد ټول قوانین دهغې په وسیله تصویب کېږي. زموږ ملي شورا یا د هېواد پارلمان له دوه مجلسونو نه جوړ شوي ده: ولسی جرګه او د مشرانو جرګه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرگه:

د ملي شورا دا مجلس د ټول افغانستان د خلکو له استازو نه جوړ شوی دی.دا مجلس په پنځو کلونو کې یو ځل د خلکو له خوا د آزادو، پټواومستقیمو ټول ټاکنو له لارې ټاکل کیږي. ټاکل شوي استازي د خپلو دندو د لابنه سرته رسولو لپاره پخپلوکې (د اداري هیئت) تر نامه لاندې یو هیئت ټاکي. د ولسي جرګې اداري هیئت د مجلس د اداره کولو دنده پر غاړه لري. د ولسي جرګې اصلي دنده د قوانینو وضع کول دي. استازي د کارد ښه پر مختګ لپاره تخصصي ګروپونه جوړوي چې دې ګروپونوته کمیسون وایي. هر استازی د یوه کمیسون غړیتوب لري. هر وړاندیز چې کیږي په مجلس کې د قانون بڼه غوره کړي لومړي په کمیسون کې د بحث اوڅیړنې لاندې نیول کیږي او وروسته له اصلاح کیدو وروستني بحث ته وړاندې کیږي.

مشرانو جرگه:

د مشرانو جرګې ځینې غړي د ټاکنې او ځینې غړي یې په انتصابي ډول دې مجلس ته لار مومي. دوه ثلثه استازي د ولایتي شوراګانو او د ولسوالۍ له شورانه دې مجلس ته لار مومي. یو ثلث نورې د تجربه لرونکو او پوهوشخصیتونو له منځه د جمهور رئیس له لورې ټاکل کیږي. د مشرانو جرګه هم د تخصصي کمیسیونو لرونکې ده. قوانین د معمول سره سم اول په ولسي جرګه کې او بیا په مشرانو جرګه کې تصوبیږي، چې د جمهور رئیس د لاسلیک څخه وروسته د اجرا وړ ګرځي. د قوانینو له تصویب نه سر بېره چې د ملي شورا له مهمو دندو نه شمیرل کیږي، د دولت د پر مختیایي کړنلارو تصویب، د دولتي بودجې تصویب، د نویو اداري واحدونو ایجادول او د بین المللي تړونونو او لوزنامو تصدیقول او له هغو څخه د افغانستان ایستل هم د ملي شورا پر غاړه دي.

د اجرايي قوه

آیا په دې پوهیدئ چې ستاسې ښوونځی د هېواد د اجرائیه قوې یو جز شمېرل کیږي؟
آیا کولی شئ د اجرائیه قوې نورې برخې چې ستاسې په چاپیریال کې فعالې دي،نومونه یې واخلئ؟

ټولې وزارتخانې او دهغو مختلف ریاستونه د هېواد په ټولو سیمو کې د اجرایه قوې جز ګڼل کیږي. د هر وزارت په سرکې یو وزیر دی چې د اجرایي قوې د رئیس یا جمهور رئیس او د ولسي جرګې په تائید ټاکل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجرايې قوې دندې عبارت دي له:

۱.د اساسي قانون او عادي قوانينو اجرآ او د محکمو فيصلې.
۲.د دولت د مالي بودجې تنظيمول او ملي شورا ته د هغې وړاندې کول .
۳.د پرمختيايې کړنلارو طرح او تطبيق.
٤.د مالي کال په ختم کې ملي شورا ته د سرته رسيدلو چارو او د نوې کال د مالي کړنلارې ګزارش ورکول.

د اجرايه قوې په سر کې جمهور رئيس ځای لري، جمهور رئيس د دولت د رئيس په توګه په درې واړو قواو باندې واکونه لري، جمهور رئيس په هرو پنځو کلونو کې يو وار دآزادو، عمومي، پټو او مستقيمو ټاکنو له لارې د خلکو له خوا ټاکل کېږي. جمهور رئيس ډېرې اومهمې دندې پر غاړه لري چې دلته يې څو دندو ته اشاره کېږي:

- د اساسي قانون له صحيح اجرا نه څارنه.
- د وسله والو قواو لويه سر مشري.
- د ولسي جرګې په تائيدد وزيرانو، د سترې محکمې د رئيس، لوی څارنوال او د سرې مياشتې د رئيس ټاکنه.
- د مشرانو د جرګې له غړوڅخه ديو ثلث ټاکنه.

خبرې پرې وکړئ:

تر دې ځايه مو زده کړل چې اساسي قانون په تقنينيه قوه کې وضع او د اجرايې قوې له لارې پلې کېږي. ستاسې په نظر که څوک له قوانينو څخه سرغړونه وکړي، د دولت کومه برخه بايد د هغه څېړنه وکړي؟

قضائيه قوه:

د درس په تېر شويو برخو کې مو زده کړل چې تقنينيه قوه قوانين وضع کوي او د هغه تطبيق کول د اجرائيه قوې پر غاړه دي. څرنګه چې په تيرو درسونو کې مو ولوستل د دولت له دندوڅخه يوه هم د خلکو د حقوقو د ضايع کيدونه مخنيوي، او همدارنګه د قانون ماتولونه مخنيوی دی.دا دنده د قضائيه قوې پر غاړه ده. قضايه قوه، د قضا په هکله د افغانستان د اسلامي جمهوري دولت يو خپلو اکه رکن دی.زموږ د قضائيه قوې په ترکيب کې ستره محکمه، ابتدائيه محکمې اود استيناف محکمې شاملې دي. ستره محکمه د قضائيه قوې په سر کې ځای لری او نهه غړې لري چې د جمهور رئيس او ولسي جرګې په تائيد ټاکل کېږي.لنډه، دا چې د قضائيه قوې دنده د هغو اختلافاتو له منځه وړل دي چې د هېوادوالو تر منځ او يا د هېوادوالو او دولت تر منځ

پېښ شي. يعني هر هېوادوال کله چې پدې پوه شي چې د ده حق د کوم بل فرد او يا دولت له خوا ضايع کېږي، هغه کولی شي محکمې ته شکايت وکړي.

لويه جرگه:

لويه جرگه هغه مجلس دی چې يوازې په افغانستان کې جوړېږي او د ملت د ادارې تر ټولو ستر مظهر گڼل کېږي. لويه جرگه دايمي مجلس ندي او په ځانگړو شرايطو کې په موقت ډول جوړېږي. د لويې جرگې غړي عبارت دي له:

د ملي شورا غړي او د ولسواليو او ولاياتو د شوراگانو رئيسان، د قوم، علما او مخور مشران.

لويه جرگه په لاندي حالاتو کې دايرېږي.

۱- د هېواد د خپلواکی، ملي حاکميت، ځمکني بشپړتيا د اړوندو چارو په باب تصميم نيول.

۲- د اساسي قانون تعديلول.

۳- د جمهور رئيس محاکمه کول.

لويه جرگه د جمهور رئيس له خوا دايرېږي، که چېرې دا جرگه د جمهور رئيس د محاکمې لپاره دايره شوې وي، نو جرگه د ولسي جرگې له خوا دايرېږي.

د درس تکرار(۱)

- زموږ د دولت رسمي نوم د افغانستان اسلامي جمهوريت دی.
- ملي شورا د هېواد تقنينيه رکن گڼل کېږي.
- اجرائيه قوه هغه قوانين چې د تقنينيه قوې له خوا وضع کېږي د حکومت په واسطه، چې د وزيرانو نه تشکيل شويدی، اجراکوي.
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. د ملي شورا دندې وليکئ.
۲. د اجرائيه قوې دندې وليکئ.
۳. د جمهور رئيس دندې په لنډه توگه وليکئ.
٤. قضاييه قوه له څو برخو جوړه شويده؟
۵ لويه جرگه د چا له خوا دايرېږي؟

فعاليت:

يوه له درې گونو قوو څخه وټاکئ او د مشرانو او خپل ښوونکي په مرسته د هغه د دندو په باب لس کرښې وليکئ.

(۱) گرانو زده کوونکو، له دې وروسته د خپل ښوونکي په مرسته د لوست مهم ټکي وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي لنډيز

- دولت د موسساتو، کورنيو او د ټولنې د غړو تر منځه د اړيکو، نظم او همغږۍ د راوستلو لپاره جوړيږي.
- دولتونه په ټولنه کې مختلفې دندې لري. چې د قانون وضع او پلي کول او د قانون له ماتولونه مخنيوي د هغه له مهمو دندونه دي.
- دولتونه کولای شو په دوه ډولو يعنې په ولسواکي او زور واکي دولتونو وويشو.
- قانون په ټولنه کې د نظم او همږغي په راوستلو کې بنسټيز رول لري.
- دټولو اصولو مجموعې ته چې د دولت او خلکو دندې د يو دبل سره بيانوي، او د دولت او دولتي ارګانونو د کړنو ډول بيانوي، اساسي قانون ويل کيږي.
- د افغانستان د اسلامي جمهوريت اساسي قانون په ۱۳۸۲ هجري لمريز کال کې تصويب شو.
- زموږ د دولت رسمي نوم د افغانستان اسلامي جمهوريت دی.

دولت د درې اصلي رکنونو درلودونکی دی اجرائيه قوه، مقننه قوه او قضائيه قوه.

- لويه جرګه زموږ د هيواد د ارادی ستر مظهر ګڼل کيږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

ولسواکي (دموکراسي)

په دې څپرکي کې له لاندې لوستونو سره آشنا کېږئ.

- ولسواکي څه شی ده؟
- خلک څرنګه کولی شي د دولت په اداره کې ګډون وکړي.
- ولسواکي په افغانستان کې

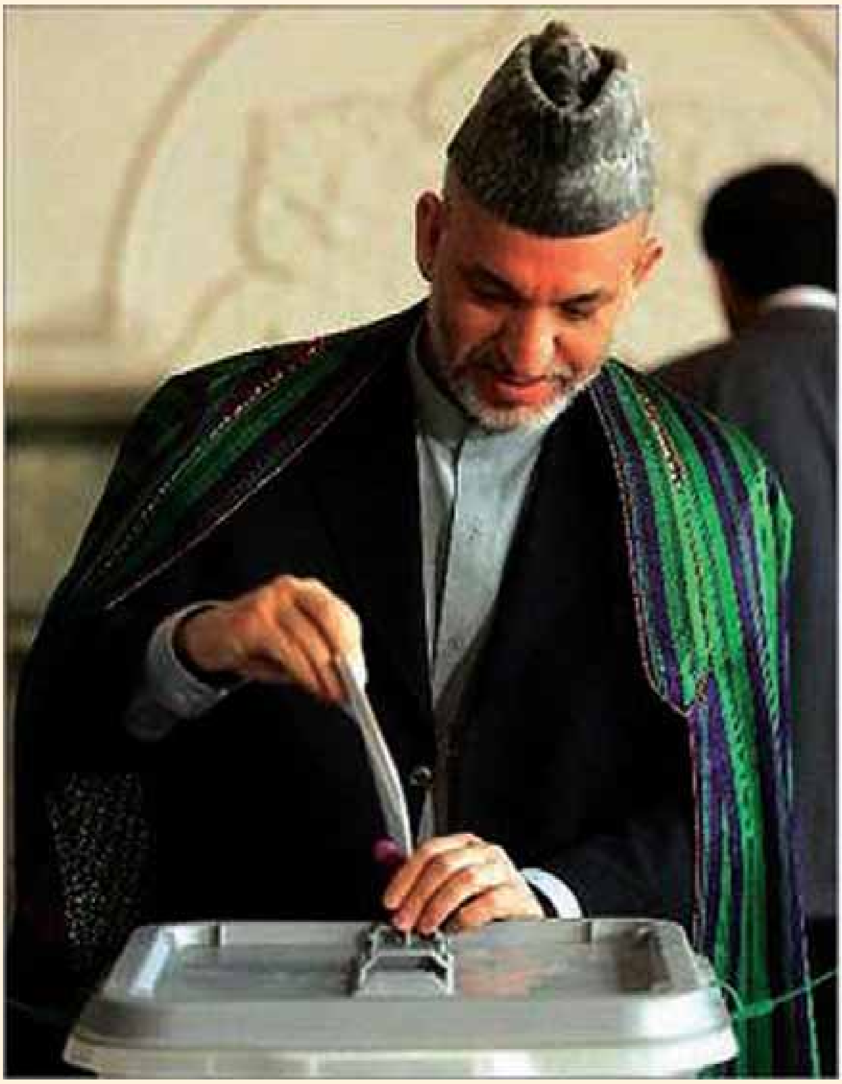

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکونه هيله کېږي چې د څپرکي په پای کې وکولای شي:

- ولسواکي تعريف کړي.
- د مستقيمې ولسواکۍ او استازۍ ولسواکۍ په باب معلومات ورکړي.
- د ولسواکۍ مهم اصول بيان کړي.
- په دولت کې د خلکو د ګډون په ارزښت او ډول پوه شي.
- په دولت کې برخې اخيستلو او ګډون ته وهڅېږي.
- په دولت کې د خلکو د ګډون ډولونه وپېژني.
- په افغانستان کې د ولسواکۍ په تاريخچه(شاليد) پوه شي.
- د هېواد په اساسي قانون کې دولسواکۍ په ارزښت خبرشي.
- په هېواد کې د ولسواکۍ له باندنيو اغېزو نه خبر شي.

ولسواکي څه شی ده؟

خبرې پرې وکړئ:

فرض کړئ چې تاسې د خپلو هم ټولګیو له منځه یو کس د خپل ټولګي د استازي په توګه اداري ته معرفي کړئ له لاندې تګ لارونه کومه یوه غوره بولئ؛

۱- ښوونکي مو هغه معرفي کړي؟

۲- تاسې يې پخپله وټاکئ؟

د ستاسې په نظر، په سترو ګروپونو کې لکه: کسب ګر، سیاسي ګروپونه، حزبونه او د ملت په ګروپ کې تصمیمونه څه ډول نیول کېږي؟

په تېرو درسونو کې مو ولوستل چې ټولنې د اداره کولو لپاره دولتونوته اړتیا لري، او دولت دی چې په ټولنه کې اصلي تصمیم نیونکی دی. ځینې دولتونه خلک په تصمیم نیولو کې نه شریکوي، دا ډول دولتونه عموماً په یو یا څو افرادوپورې تړلي دي خو ځینې دولتونه شته چې د تصمیم نیولو اصلي واک يې د خلکو په لاس کې دی او دولت يوازې د خلکو د تصمیم نیولو باصلاحیته استازی ګڼل کېږي.

کیدای شي تاسې د ولسواکي اصطلاح اوریدلې وي. آیا تاسې د دې اصطلاح د معنا په باب فکر کړي دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دموکراسي یوه یوناني اصطلاح ده چې نن ورځ په ټولو ژبو کې ترې استفاده کېږي. دا کلمه د خلکو د حکومت په معنا ده، چې په دري ژبه مردم سالاري او په پښتو ژبه کې ولسواکي ورته وايي.

ولسواکي په دې معناده چې حکومت په هره ټولنه کې د هماغې ټولنې حق دی چې باید د هېواد د مسئلو په هکله تصمیم ونیسي.

د زورواکۍ خواته د دولتونو د مخې کولو په پایله کې په پېړیو پېړیو ولسواکي د خلکو له فکر او خیال نه هېره شوه. په ورستیو پېړیو کې، نړۍ د هغو پرمختیاوو چې د بشر د حقوقو په برخه کې یې درلودل، د دې لامل وګرځېدل چې د دولتونو او خلکو پام د ولسواکي اصولو ته واړوي. ولسواکي ته دخلکو مخه کولو د شلمې پېړۍ په سر کې په بیړه پر مختګ وکړ. او د دې لامل وګرځېدل چې زیاتره دولتونه ولسواکي ومني او په خپل دولت کې یې په کار واچوي.

نن ورځ ټولو دولتونو ولسواکي د یوه مناسبې تګلارې په توګه د خپل حکومت په اداره کې منلې ده. په نړۍ کې ډېر لږ دولتونه پیداکېږي چې خپل ځان ولسواک نه بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ولسواکي کې واک په خلکو پورې اړه لري. خلک کله په نېغه خپل واک په کار اچوي چې دې ډول حکومت ته مستقیمه ولسواکي وایي. ستاسې په نظر نن ورځ دا ډول ولسواکي په نړۍ کې شته؟ په اوسنیو ټولنو کې د خلکو د جمعیت د زیاتوالي له کبله د ټولو خلکو را غونډول په یوه ځای کې عملاً امکان نه لري. همدارنګه د هېوادونو مسئلې ډېرې پېچلې شوې دي چې ټول خلک د هغه په باب د بحث او هغو ته د رسېدو وخت نه لري. له دې کبله، د یو بل ډول ولسواکي څخه کار اخیستل کېږي چې د استازي ولسواکۍ یا د غیر مستقیمې ولسواکۍ په نامه یادېږي.

په استازي ولسواکي کې، خلک د دولت څېنې چارواکي لکه، د پارلمان استازي ټاکي، او هغو ته واک ورکوي چې د هېواد د ادارې لپاره تصمیم ونیسي او قانون جوړ کړي او د دولت څېنې نور چارواکي او کارکوونکي وټاکي. په څېنو هېوادونو کې جمهور رئیس د پارلمان د استازو له خوا ټاکل کېږي. د خلکو ټاکل شوي استازي او جمهور رئیس د خلکو په وړاندې مسئوولیت لري.

پرتله یې کړئ:

د مستقیمې ولسواکۍ او استازي ولسواکۍ په باب سره خبرې وکړئ او لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

• کوم ګډ اصول پدې دواړو ولسواکیو کې وجود لري؟

ولسواکي داسې اصول لري چې نن ورځ د بشري ارزښتونو تر نامه لاندې د ډېرو ټولنو د منلو وړګرځېدلي دي او هر کله چې دا اصول د دولت په تشکیل کې رعایت شي هغه ته ولسواک دولت وایي. د ولسواکۍ ډېر مهم اصول عبارت دي له :

۱. د خلکو واکمني.
۲. د بشر د بنسټیزو حقوقو ضمانت.
۳. خپلواکه ټاکنې.
٤. د قانون په وړاندې برابري.
۵. د بیان آزادي.
٦. د ډېرکیو حکومت د لږکیو د حقوقو په ساتنې سره.
۷. د دولتي چارواکو ځواب ورکول د خلکو په وړاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن ورځ هم ولسواکي په ټولو هېوادونو کې یو شان نده، او هر هېواد د خپلو اجتماعي، اقتصادي او فرهنگي شرایطو سره سم د دولت په اداره او تشکیل کې ترې گټه اخلي. د درس مطلب ته په پاملرنې سره، آیا زموږ دولت، ولسواک دولت گڼل کېږي؟ خپل دلیلونه ووائي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. دموکراسي ته په پښتو او دري ژبوکې څه وايي؟

۲. مستقیمه او غیر مستقیمه ولسواکي څه توپیر لري؟

۳. آیا نن ورځ کولای شو د مستقیمې ولسواکۍ له لارې نه د یو هېواد په اداره کې استفاده وکړو؟ توضیح ورکړئ.

٤. د ولسواکي له مهمو اصولونه د څلورو اصولو نومونه واخلئ.

فعالیت:

په وروستیو کلونو کې د ځوانانو د پارلمان طرح په ازمایښي توگه اجرا شوېده. پدې باب تحقیق (څېړنه) وکړئ چې دا پارلمان په کومه موخه جوړشوی دی. او د غړیتوب شرایط یې کوم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

خلک څنګه کولئ شي چې د دولت په اداره کې ګډون (مشارکت) وکړي؟

خبرې پرې وکړئ:

څرنګه چې په تېر شوي درس کې مو ولوستل چې د خلکو رایه د ولسواکۍ له مهمو اصلونو څخه شمېرل کېږي. ستاسې په نظر خلک څرنګه کولی شي خپله واکمني عملي کړي او په سیاسي تصمیم نیولو کې ګډون وکړي؟

په تېرو لوستونو کې مو ولوستل چې خلک په ولسواکو دولتونو کې کولای شي په مستقیمه او یا داستازو له لارې د دولت په اداره کې ګډون وکړي. نو ویلی شو چې: ولسواک دولت د هېواد په سیاسي تصمیم نیولو کې، د خلکو د ګډون په بنسټ ولاړ دی. هر څومره چې د خلکو د ګډون کچه لوړه وي په هماغه اندازه د ولسواکۍ ورانګې په هغه دولت کې ډېرې وي. په سیاسي چارو کې د خلکو دګډون لپاره مختلفې لارې شته، چې د رای ورکولو او په مظاهرو کې دګډون نه نیولې د دولتي لوړو پوستونو تر ولکې پورې شامل دي. خو خلک په سیاسي چارو کې یوشان ګډون نه کوي.یو شمېر خلک یوازې په ټاکنو کې ګډون کوي او له نوماندو څخه یوه کس ته خپله رایه ورکوي. او یو شمېر د سیاسي حزب غړي شي او د خپل حزب د موخو د پر مخ بیولو لپاره فعالیت کوي. ځینې نور بیا له دې نه په لوړه کچه د خپل ځان په نوماندولوسره کوښښ کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولتي پوستونه لاس ته راوړي، چې د دولتي کړنلارواو تصمیم نیولو او دهغو سرته رسولو ته لاره ومومي. یو شمېر نور چې د ګډون په لوړه کچه کې دي هغه کسان دي چې په ټاکنو کې بریالي شویدي .اوپه عمل کې یې دولتي پوستونه لاس ته راوړي دي. د ښه وضاحت لپاره لاندیني شکل ته پاملرنه وکړي

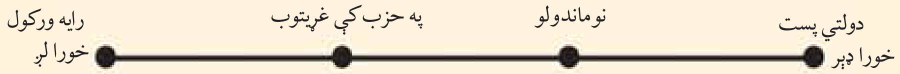

د دې لپاره چې سیاسي ګډون (مشارکت) ګټوروي، ټاکنې باید خپلواکه، عمومي، پټې او په نېغ (مستقیم) ډول وشي ترڅو خلك وکولی شي چې په خپله اراده او خوښه هغه څوك چې غواړي يې وټاکي او نور څوك خپله اراده پر هغوی ونه تپي، دسیاسي ګډون یو بل ډول د لوړ پوړو د اعمالو د کنترول او څارنې په ښه سرته رسېږي. څارنه هم له بېلو بېلو لارو سرته رسیږي د دولت په کړنو د څارنې له ډولونو نه يې ځينې په دې ډول دي:

۱-نیوکې؛ ډله اییزه مظاهرې او اعتراضونه؛

۲- د خلکو د استازو شتون د دولت په مختلفو برخو کې هم د خلکو له خوا د دولت د کنترول یو ډول شمېرل کيږي؛

۳- رسنۍ هم د لوړ پوړو د کړنو په نیوکو کې خورا ستره دنده لري.

د لوست تکرار:

- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

۱. دخلکو ګډون په دولت کې د ولسواکي سره څه تړاو لري؟

۲. د خلکو د ګډون لپاره کومې لارې وجود لري؟

۳. د خلکو د ګډون کچه په سیاست کې بیان کړي.

٤. خلك له کومو لارو کولی شي د لوړ پوړو کړنې وڅاري؟

فعالیت:

دوه کسان چې تاسې یې پیژنئ، په نظر کې ونیسي چې یو یې سیاسي ګډون ډېر لري او بل یې لږ. د یو شکل پر مخ د دواړو موقعیتونه په نښه کړئ او د دې موقعیتونو په باب خپل دلایل بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسواکي په افغانستان کې

خبرې پرې وکړئ:

په تېر شویو درسونو کې مود ولسواکۍ اصول او په ولسواک دولتونو کې د خلکو ونډې ولوستلې. د تېر شوي درس د مطالبو په نظر کې نیولو سره، لاندنیو پوښتنو ته ځواب ووایئ. ستاسې په نظرولې د افغانستان دولت ته ولسواک دولت ویلې شو؟په دې هکله خپل معلومات څرګند کړئ.

نن ورځ ولسواکي په نړۍ کې د حکومت کولو په اړه د بشر د یوې تجربې په توګه پېژندل کېږي. ولسواک حکومتونه د بشر په تاریخ کې زیات عمر نه لري. او د دې ډول حکومتونو مخینه په افغانستان کې ډېره لږه ده. زموږ په هېواد کې د خپلواکۍ او د ولسواکۍ د لاس ته راوړلو لپاره، مبارزینو او خپلواکي غوښتونکو په کلونو کلونو مبارزه وکړه او په دې لاره کې یې ډېردرانده زیانونه وزغمل چې په پایله کې یې د خپلواکۍ غوښتونکو د هڅو او ټولنیزو فشارونو له امله د ولسواکۍ ځینې ارزښتونه په اساسي قانون کې درج شول او پارلمان چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسواکي بنسټ دی، جوړشو.

کله چې دا هیله پیدا شوه چې هېواد د ولسواک کېدو په خوا روان دی،جګړې پیل شوې چې د نورو شیانو په شان یې په هېواد کې د ولسواکۍ جرړې او بنسټ هم له منځه یوړه او په هېواد کې یې د ولسواکۍ دوام له ستونزو سره مخ کړ.د بن د کنفرانس نه وروسته په هېواد کې د اوسني حکومت جوړېدو ته لاره هواره شوه. په نوي دولت کې کیدای شي چې ولسواکي له دوو اړخونو وکتل شي:

دموکراسي په اساسي قانون کې:

د هېواد نوی اساسي قانون چې په ۱۳۸۲ کال کې تصویب شو د اسلامي او ولسواکۍ د ارزښتونو پر بنسټ ولاړ دی. څرنګه چې ولسواکي په اساسي قانون کې شتون لري، خو په ځینو موادوکې په ښکاره ډول پرې رڼا اچول شویده. داساسي قانون هغه مادې چې د ولسواکي ښکارندوي دي په لاندې ډول دي.

۱. جمهور رئیس د خلکو او ولسي جرګې په وړاندې مسئوول دی.(۱)
۲.ټاکل او ټاکل کیدل د هر افغان تبعه حق دی.(۲)
۳.د ټولنواوګوندونو جوړول د هېواد اتباعوته مجاز دي.(۳)
٤.د مظاهرو کول د خلکو له خوا مجازګڼل شویدي.(٤)

آزادي، د وطنوالو تر منځ د تبعیض نشتوالی، د قانون په وړاندې برابري او دبیان آزادي د ولسواکي د اصولو له جملې څخه دي چې د اساسي قانون په موادو کې یې په ښکاره ډول تضمین شوي دي.

غور پرې وکړئ:

د ولسواکۍ د ارزښتونو او اصولو سره ستاسې د آشنایي په پام کې نیولو سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱ولې د افغانستان اساسي قانون ته ولسواک قانون ویلې شو؟ مثالونه یې راوړئ؟
۲.د ولسواکۍ هغه ارزښتونه چې په اساسي قانون کې راغلي دي، تر کومې کچې پلي شوي دي؟

۱- د اساسي قانون نه شپېتمه ماده.
۲- د اساسي قانون څلوردیرشمه ماده.
۳- د اساسي قانون پنځه دېرشمه ماده.
٤- د اساسي قانون شپږدېرشمه ماده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ولسواکۍ عملي آغېزې:

د جمهوري رياست ټاکنې:

د جمهوري رياست ټاکنې او د ولسي جرګې د استازو ټاکنې د خلکو د واک د پلي کېدو په درشل کې سرته ورسيدې. د جمهوري رياست په ټاکنو کې د هېواد په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره زموږ خلکو وکولی شول چې په خپلو آزادو رايو سره د هېواد اجرائيوي لوړ مقام وټاکي. پدې ټاکنو کې د هېواد له ټولو قومونو څخه خلکو وکولی شول چې د لوړ مقام د لاس ته راوړلو لپاره خپل ځان ونوموي او يو د بل سره په سيالۍ لاس پورې کړي. دا ټاکنې په خپلواکه، عمومي، مستقيم او پټ ډول سرته ورسيدې. د ولسي جرګې پارلماني ټاکنې او ولايتي شوراګانو ټاکنې هم د جمهوري رياست له ټاکنونه لږه موده وروسته سرته ورسيدې. په دې ټاکنو کې هم نوماندو اوهم د رای ورکولو لپاره کوم محدوديت موجودنه وو. په همدې دليل زموږ پارلمان د ټولو قومونو له استازو څخه چې مختلف سياسي فکرونه يې درلودل، وکولی شول په کافي اندازه رايې لاس ته راوړي، جوړ شوی دی. د ولايتي شوراګانو انتخابات هم په همدې ډول سرته ورسيدل.

مدني آزادي:

د ولسواکي له اصولو څخه يوه هم مدني آزادي ده. د مذهب آزادي، د ګوندونو جوړولو آزادي، د مظاهرو او سوله ييزو اعتراضاتو آزادي، د ډله ييزو رسنيو له لارې د بيان آزادي، په کوم ډول چې په اساسي قانون کې تضمين شوي دي په عمل کې هم خلك له هغو نه برخمن دي.

ولسواکي زموږ په هېواد کې نوي او ځوانه ده. له دې کبله، د دولت او ملت دا دنده ده چې له دې نيالګي څخه ساتنه وکړي تر څو دښمنان ونشي کولی هغې ته زيان ورسوي. د نا امني پراخيدل په هېواد کې ولسواکي او ولسواکو ارزښتونو ته يو ستر خطر اوګواښ دی.له دې امله، موږ ټول بايد هڅه وکړو چې نظم او امنيت په هېواد کې وساتواو هغه ته پراختيا ورکړو.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. ملي واکمني (ملي حاکمیت) په اساسي قانون کې څه ډول طرح شوې ده او د ولسواکۍ سره څه اړیکې لري؟

۲. زموږ په اساسي قانون کې د ولسواکۍ کوم اصول څرګند شوي دي؟

۳. ستاسې په نظر، آیا د جمهوري ریاست او ولسي جرګې ټاکنې په افغانستان کې په ولسواکه توګه سرته ورسیدې؟ دلیل یې راوړئ.

فعالیت:

څو کاله وروسته تاسې هم کولئ شئ چې په ټاکنو کې ګډون وکړئ د خپلو نظر وړ نوماندوته به رایه واچوئ. هغه څوک چې تاسې یې د پارلمان د استازي او یا جمهور رئیس په توګه ټاکئ باید کومې ځانګړنې ولري؟ ستاسې د نظر وړ د ځانګړنو درلودل به څه ګټه ولري؟ په ټولګي کې یې خپلو دوستانو ته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېرکي لنډيز

ولسواکي د خلکو د حکومت معنا لري چې په دري ژبه کې (مردم سالاری) او په پښتو ژبه کې د ولسواکي په نوم يادېږي.
ولسواکي په دې معنا ده چې، حکومت د خلکو حق دی او همداخلک دي چې بايد د هېواد د مسائلو په باب تصميم ونيسي.
واک (حاکميت) په دوه ډولونو عملي کېږي.
۱- په مستقيمه توگه، چې خلک پر يو ځای را ټول شي، او د خپل هېواد د ادارې لپاره تصميم ونيسي؛
۲- د استازوله لارې چې د خپلو استازو د ټاکنې له لارې خپل واک عملي کوي. په او سنيو ټولنو کې ولسواکي د استازو له لارې دود ده؛ ځکه د خلکو د ټولنې د زيات شمېر له کبله د خلکو را ټولول په يو ځای کې په عملي توگه امکان نه لري.
او د استازوپه ولسواکي کې، خلک د دولت ځينې مهم کارونه لکه: جمهور رئيس او د پارلمان استاذي ټاکي او هغوته دا واک ورکوي ترڅو د خلکو له خوا تصميم ونيسي.
هر څومره چې دخلکو گډون په سياسي تصميم نيولو کې زيات وي، دولت لا زيات ولسواک بريښي.
د خلکو گډون په حکومت کې کيدئ شي په ټاکنو کې گډون خپل د نظر وړ نوماند ته د رای ورکولو نه نيولي، د لوړو دولتي پوستونو تر نيولو، په معنا وي.
د رسنيو له خوا د دولت د لوړ پوړو په کارونو نظارت، کيدای شي د خلکو د گډون يوه برخه وبلل شي.
ولسواکي د افغانستان په اساسي قانون کې اوچت ځای لري. همدارنگه، ددې قانون په زياتو مادو کې صراحت لري.
د جمهوري رياست او پارلمان ټاکنې او همدارنگه د خصوصي آزادو رسنيو موجوديت په افغانستان کې د ولسواکي څرگندوي دي.
د ولسواک حکومت مخينه په نړۍ او همدارنگه په افغانستان کې ډېره زياته نده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

ملګري ملتونه

په دې څپرکي کې لاندې درسونه لولو.

- ملګري ملتونه.
- فرعي ارکان او په ملګروملتونو پورې اړوند سازمانونه.
- د ملګروملتونو د کړو وړو شرحه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هيله کيږي چې د دې څپرکي په پای کې وکولئ شي:

- د ملګروملتونو د جوړيدو دليلونه وويلي شي.
- د ملګروملتونو اصلی اركان او دهغو د هر يوه دنده بيان کړي.
- د فرعي ارکانو او په ملګروملتونو پورې د ټرلو سازمانونو تر منځ توپيرونه وپيژني.
- د يونسکو، يونيسف او د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو د کميشنرئ په باره کې معلومات ورکړی شي.
- خپلو موخو ته د رسيدو په لاره کې د ملګروملتونو برياليتوبونه او ماتې تر يوې اندازې پورې و پيژني.
- په افغانستان کې د ملګروملتونو له فعاليتونو سره آشنا شي.

ملګري ملتونه

خبرې پرې وکړئ:

په ډېرو پخوا زمانو کې خلکو داسې فکر کاوه چې د جګړې څخه خلاصون نشته. همدغه وجه ده چې د بشريت تاريخ له هغو خونړيو جګړو څخه ډک دی چې انسانانو په خپلو منځو کې کړې دي. ستاسې له نظره:

• آيا نن ورځ کولای شو چې د جګړو د پېښېدو څخه په نړۍ واله کچه مخنيوی وکړو؟ څرنګه؟

د شلمې پېړۍ په لومړيو وختونو کې دهغې زمانې د اروپايي ځواکونو تر منځ جګړه ونښته چې څلور کاله يې دوام وکړ او په ميليونونو خلک پکې ووژل شول. د شلو کالو شاوخوا وروسته، بله جګړه بيا د اروپا څخه پيل شوه چې کلونه، کلونه يې دوام وکړ. په دې جګړه کې هم په ميليونونو خلک ووژل شول. د شلو کالو په شاوخوا کې د دوونړيوالو جګړو پېښېدل، د دې لامل شول چې سوله غوښتونکي کسان د جګړې د مخنيوي په هکله د حل د لارې په فکر کې شي.د لومړۍ نړيوالې جګړې په پای کې د ملتونو د ټولنې (جامعه ملل) په نامه يو سازمان د جګړو د مخنيوي په خاطر جوړ شو. خو دغه سازمان هم ونه کړای شول چې د جګړو د مخنيوي په لاره کې کوم برياليتوب تر لاسه کړي. له يوې خوا هغه لويې دردونکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښې او نه جبرانيدونکي زيانونه چې د دويمې نړېوالې جګړې څخه پاتې شوي وو او له بله پلوه د زياتو ورانونکو نظامي وسلو جوړول لکه اتمي وسلې، د دې لامل شول چې خلک او دهغه وخت دولتونه د سولې ساتنې اړتيا، له پخوا څخه زياته احساس کړي. په پاي کې د زياتو هڅو وروسته په۱۳۲۴ لمريز کال کې د (۵۱) غړو له خوا د ملګروملتونو د منشور په امضا کولو سره، ملګري ملتونه په رسمي توګه پرانيستل شو. نور هېواد ونه کرار،کرار د ملګروملتونو غړي شول. اوسمهال ۱۹۱ هېوادونه په ملګروملتونو کې غړيتوب لري. زموږ هېواد افغانستان په ۱۳۲۵ لمريز کال کې د ملګروملتونو غړيتوب تر لاسه کړ. د ملګروملتونو مانۍ د امريکا د متحدو ايالتونو د نيويارک په ښار کې ده. په ملګروملتونو کې شپږ ژبې رسميت لري چې له : انګليسي، فرانسوي، اسپانوي، چينايي، روسي او عربي څخه عبارت دي.

خبرې پرې وکړئ:

تاسې زده کړل چې ملګري ملتونه د سولې او امنيت د ساتلو په خاطر، جوړشويدي. ستاسې له نظره، ملګري ملتونه کوم کارونه بايد سرته ورسوي ترڅو وکړای شي چې سوله او امنيت په نړېواله کچه وساتي؟

د ملګروملتونو(ارکان)

ملګروملتونو خپلو موخوته د رسيدو لپاره پخپل منځ کې د کار وېش ته اړتيا درلوده. هغه عمده ستنې (ارکان) چې د ملګروملتونو منشور د دې سازمان لپاره طرحه کړي دي عبارت دي له:

عمومي ټولنه (مجمع عمومي) عمومي ټولنه د ملګروملتونو د ټولو غړو مجموعې ته ويل کېږي، چې هر غړي يې په عمومي غونډو کې د يوې رايې حق لري. د نورو غړو منل، د پخوانيو غړو ځنډول (تعليق) او يا ليرې کول او د امنيت شورا د غير دايمي غړو ټاکنه، د عمومي ټولنې دندې دي.

د امنیت شورا:

د امنیت شورا له پنځلسو غړو څخه جوړه شوي ده چې پنځه غړي يې دايمي او لس نور غړي يې غير دايمي دي. دايمي غړي، د امريكا، روسيې انګلستان، فرانسې او چين له هېوادونو څخه عبارت دي.غير دايمي غړي په هر دوو كالو كې يوځل د عمومي ټولنې له خوا ټاكل كېږي.د امنيت د شورا ټول تصميمونه بايد د دې شورا د ټولو دايمي غړو په موافقې سره ونيول شي. د يوه دايمي غړي مخالفت د يوه تصميم داجرا كولو لپاره مانع او خنډګرځي. دغه مخالفت ته چې ديوه تصميم د اجرا مانع ګرځي په اصطلاح كې د هغه تصميم ويتوكول وايي. د امنيت د شورا دنده د سولې ساتل دي چې په لاندې دوو طريقو سرته رسېږي.

۱- په سوله ايز ډول د اختلافونو حل وفصل كول.

۲- سولې ته د ګواښ او يا تېري په وخت كې عملي اقدام كول.

اقتصادي، اجتماعي شورا: دا شورا د غړو هېوادونو د اقتصادي او ټولنيزې ودې لپاره زيارباسي.

د عدالت نړيواله محكمه: كه چېرې د هېوادونو تر منځ اختلافات موجودوي نو كولای شي چې دغې محكمې ته چې مركز يې د هالند د هېواد د (لاهه) په ښار كې دی، شكايت وكړي او دغور غوښتنه وكړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارالانشا[٤]: دارالانشاء له یو تن سرمنشي او یو شمېر کارمندانو څخه جوړه شوي ده. د ملګروملتونو سرمنشي د سازمان د ټولو چارونظم او ترتیب برابروي او همغږي کوي یې او دعمومي ټولنې او امنیت شورا مصوبې نېغ په نېغه اجرا کوي او یا دهغود اجرا نظارت کوي. همدارنګه سرمنشي کولای شي چې دامنیت د شورا پام هرې هغې موضوع ته چې نړیواله سوله او امنیت د خطرسره مخامخ کوي، را واړوي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱. د ملګروملتونود جوړېدو موخې ولیکئ.
۲. د عمومي ټولنې دنده څه شی ده؟
۳. د امنیت شورا کومې دندې لري؟ ویې وایئ.
٤. د ملګروملتونو داصلی ستنو(ارکان) نومونه واخلئ او د ملګروملتونو د سرمنشي دندې ولیکئ.

فعالیت:

شعر په ځیر سره ولولئ او لاندې پوښتنې ته ځواب ورکړئ؟

بنی آدم اعضـــای یکدیګرنـد * که در آفرینش زیک ګوهراند.
چوعضـوي به درد آوردروزګـار * دیګر عضــوها را نماند قـرار.

د سعدي د دغه شعر او د ملګروملتونو د دندو تر منځ څه اړیکه موجوده ده؟ ویې وایئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرعي ارکان او د ملګروملتونو اړوند سازمانونه

خبرې پرې وکړئ:

انځورونوته په ځیر سره وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱.دغه آرمانونه په کومو موسسو پورې اړه لري؟

۲.آیا د دغو مؤسسو خدمتونه مو چېرې لیدلي دي؟که لیدلي مووي نو تشریح یې کړئ.

په تېر لوست کې د ملګروملتونو د جوړېدو په دلیلونو باندې پوه شو. همدارنګه د هغه اصلي دندې او ارکان موو پېژندل. په دې لوست کې د ملګروملتونو اړوند فرعي ارکانو او تخصصي موسسو سره آشنا کیږو.

(۱) آرم دیو دولت، اداري یا موسسې ځانګړې نښه چې د کاغذ پرمخ یا کوم بل شي باندې یې وکاږي.

د ملګروملتونو جوړېدل د نړۍ د هېوادونو ترمنځ د سترو او پراخو همکاریو او مرستو پیل وګرځید. د دغو مرستو زیاته برخه هغه مرستې دي چې د ملګروملتونو په منشور کې یې وړاندو ینه نه وه شوي. له دې کبله، د ملګروملتونو فرعي ستنې یا ارکان فعال شول ترڅو وکولای شي چې نړیوالو مرستو ته په ټولو برخو کې پراختیا ورکړي. ځینو خپلواکو تخصصي سازمانونو چې په نړیواله کچه یې فعالیت کاوه د ملګروملتونو سره یې ځینې قراردادونه لاسلیک کړل ترڅو خپل پروګرامونه د ملګروملتونو سره په همغږۍ کې، عملي کړای شي. همدا وجه ده چې هغوي ته د ملګروملتونو اړوند تخصصي سازمانونه وایي. په عمومي ډول ، د ملګروملتونو اړوند سازمانونه په دریو کاري ډلو وېشل کېږي.

۱. د کرنیزو، صنعتي، پولي بانکي(اقتصادي) چارو د پراختیا موسسې؛

۲. د خدمتونو او اړیکو نیولو موسسې؛

۳. ټولنیزې، فرهنګي او روغتیا یې موسسې؛

دغه موسسې او سازمانونه د کرنې او نړیوالو اړیکو د پراختیا په لاره کې او په نړیواله کچه د ژوندانه د ټولنیزې، فرهنګي او روغتیایي سطحې د لوړتیا لپاره فعالیت کوي. پدې ځای کې دیادوشو یو سازمانونو څخه د ځینو مهمو سره یې آشنا یې پیدا کوو.

یونسکو:

ستاسې له نظره څرنګه کولای شو چې د و امداره سوله منځته راوړو؟

د ملګروملتونو اړوند د تخصصی سازمانونو څخه یو یې هم د زده کړې ، علمي او فرهنګي چارو سازمان یا(یونسکو(UNESCO) دئ. تر دې دمخه مو زده کړل چې ملګري ملتونه په نړۍ کې د سولې د منځ ته راتلو د انګېزې له مخې ، منځته راغلل. له هغه ځایه چې ملګري ملتونه یو سیاسي سازمان دی او له دولتونو څخه استازیتوب کوي، په یوازې توګه نشي کولای چې په نړۍ کې د جګړې لا نجه حل کړي. د یونسکو بنسټ ایښودونکو دا عقیده درلوده چې جګړه لومړی د انسان په ذهن کې را پیدا کېږي. له دې کبله د سمې زده کړې او روزنې په ترڅ کې باید د بشر په فکر کې د سوله غوښتنې حس هم را پیدا او پیا وړې کړو. نو علم او پوهې او د انسان روزنې ته په زیاته پاملرنه سره کولای شو چې داسې انسانان وروزو چې جګړه د اختلافاتو د حل او له منځه وړلو یوازینۍ لاره نه ګڼي. له همدې کبله د ملګروملتونو د زده کړې، علمي او فرهنګي سازمان یعنې یونسکو، منځته راغلی دی.

خبرې پرې وکړئ:

آیا تراوسه پورې مو دهغو مختلفو ستونزو په هکله چې تاسې ور سره مخامخ یاست، فکر کړی دی؟ د هغې بېلګې او مثالونه وښیاست. دهغو دکموالي لپاره کومې د حل لارې ستاسې په نظر درځي؟ د هغو په هکله په ټولګي کې سره و غږېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونیسف:

د ملګروملتونو د فرعي ارکانو له جملې څخه یو یې د ملګروملتونو د ماشومانو صندوق دی چې په لنډ ډول (یونیسف) (UNICEF) ورته وایي. د یونیسف موخه د نړۍ دټولو ماشومانو لپاره د امن، سلامتیا، مناسبو خوړو او ګټورې ښوونې او روزنې سره مرسته کول دي. همدارنګه یونیسف د ښځو په وړاندې د هر ډول توپیر کولو(تبعیض) له منځه وړلو څخه ملاتړ اود نجونو په زده کړه ټینګار کوي. یونیسف هڅه کوي ترڅو هغه خنډونه چې د ماشومانو امنیت او سوکالې ګواښوي، کم کړي او د ماشومانو سره دهغوي حقوقوته د رسیدو په لاره کې چې د پوهې،روغتیا او مناسبې ښوونې او رزونې څخه عبارت دي، مرسته وکړي.

د کډوالو په چارو کې د ملګروملتونو عالي کمیشنري:

په هر هېواد کې د جګړې خورا مهمې او ډېرې زیان اړوونکې پایلې په جګړه ځپلې سیمه کې د زیات شمېر اوسیدونکو بې کوره کېدل او بې ځایه کیدل دي. په همدې دلیل سره،ملګروملتونو د خپلو فعالیتونو یوه برخه د بې ځایه شویو اوکډوالو د چارو د ترسره کیدو لپاره ګمارلې ده. دکډوالو په چارو کې د ملګروملتونو کمیشنري UNHCR د ملګروملتونو فرعي رکن دی چې په دې برخه کې فعالیت کوي. د دې کمیشنرۍ تر ټولو ستره دنده دکډوالو څخه دنړیوال ملاتړتامینول، د دوی د لومړنیو اړتیاوو د تامینیدو سره مرسته کول او د دوی د اساسي حقوقو د تر پښو لاندې کیدو څخه مخنیوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار:

- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

۱. د ملګروملتونو تخصصي سازمانونه د کومو موخو د سرته رسولو لپاره منځته راغلي دي؟
۲. د ملګروملتونو اړوند د تخصصي سازمانونو فعالیتونه په څو برخو وېشل کېږي؟
۳. د یونسکو دندې بیان کړئ.
٤. یونیسف څه ډول سازمان دی؟ توضیح یې کړې.
۵. د ملګروملتونو د کډوالو د عالي کمیشنري مرستې څه ډول خلکوته رسېږي؟

فعالیت:

په دې باره کې چې د ملګروملتونو اړوند کوم سازمان ستاسې د اوسیدو په ځای کې فعالیت کوي، معلومات ترلاسه کړئ؛ بیا د هغو د فعالیت په هکله یو راپور ترتیب کړئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملگروملتونو د کړو وړو شرحه[۱]

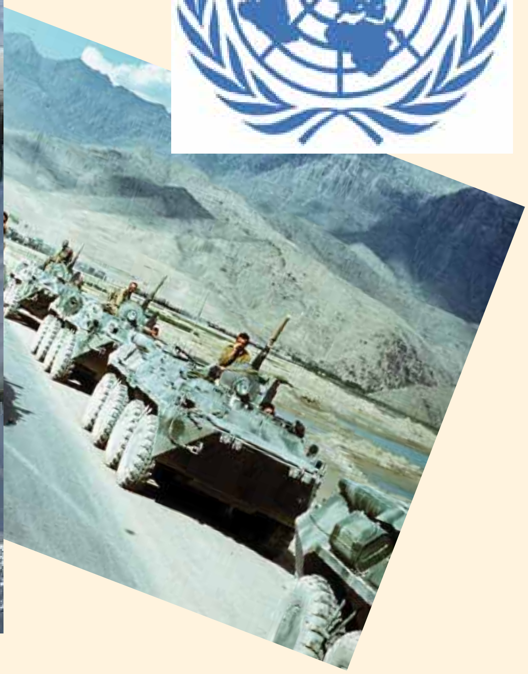

خبرې پرې وکړئ:

په تېر لوست کې مو ولوستل چې ملګري ملتونه د ځانګړو موخو د تر سره کولو لپاره جوړ شوي دي. ستاسې په نظر:

۱. ملګروملتونو هغه موخې څو مره تر سره کړي دي؟

۲. په افغانستان کې څومره بریالي شوي دي؟

پوهېږو چې ملګري ملتونه د دویمې نړیوالې جګړې د پای ته رسیدو نه وروسته، نړیوالې سولې او امنیت ته د انسانانو د جدي اړتیا او غوښتنې له کبله جوړ شول. په تېرو لوستونو کې د ملګروملتونو د موخو، پروګرامونو، اصلي او فرعي ستنو (ارکان) او تخصصي موسسو سره بلدشو. په دې لوست کې د ملګروملتونو کارنامه په لاندې درو حوزو (سیمو ،ساحو) کې تر څېړنې لاندې نیسو.

(۱) د تاریخ یا د چا د حال د شر حې په معنا، یا هغه پاڼه چې په هغو کې د کوم کارګر او یا زده کوونکي د زده کړې جریان لیکل کېږي. د لته د ملګروملتونو کړه وړه چې په کومو برخو کې فعالیت کوي، بیانوي، یا د ګاري کار، هغه لوی کار چې یا د پاتې شي.

۱. د جګړې مخنيوی او دسولې منځته راوړل.
۲. د کار دپیدا کیدو او د غریبۍ او فقر سره د مبارزې کولو له لارې د ژوندانه د سطحې لوړول.
۳. د هېوادونوتر منځ په سوله ييزه توګه د اختلافونو د حل کولو سره مرسته کول.

د جګړې مخنیوي او د سولې منځته راوړل.

ملګروملتونو په ډېرو ځايونو کې د جګړې د مخنيوي او سولې د منځته راتلو لپاره خپل اقدامات کړې دي. ځينې مهمترين اقدامات چې څو- څو ځله د ملګروملتونو له خوا عملي شوي دي عبارت دی له:

۱. د احتمالي جګړې د مخنيوي لپاره د ملګروملتونو د سوله ساتونکو ځواکونو ځاي په ځای کول.
۲. په جګړه کې د ښکېلو خوا وو ځخه د وسلو را غونډول.
۳. د ملګروملتونو د سرمنشی په منځګړيتوب په جګړه کې د ښکېل غاړو خبرو اتروته هڅول.

د دې ټولو اقداماتو سره، سره ملګري ملتونه په ځينو ځايونو کې د خپلو موخو په تر سره کولو، نه دي بريالي شوي ، په همدې دليل، موږ د ملګروملتونو د جوړيدو ځخه تر اوسه پورې د نړۍ په ډېرو ځايونو کې زياتې جګړې په سترګوولیدې. د بېلګې په توګه په تېرو دېرشو کلونو کې زموږ په هېواد کې د جګړې، زموږ په ګاونډکې د عراق اوایران جګړه، په ختیځه اروپا کې د بوسنی هرزګوینا او يو ګوسلاو يا بحرانونه ياد ولی شو.

د ملګروملتونو د سولې د منځته راوړو په لاره کې ستره ناکامي، د فلسطين مسئاله ده چې دوی ونه کړاي شول د فلسطين خلکوته د هغوی حقوق بيرته ورکړي او همدارنګه د هغوی خاوره تر اوسه پورې د اسرائيلو تر ولکې او اشغال لاندې ده.

د کار پیدا کول او د غریبۍ سره مبارزه:

په ټوله نړۍ، په ځانګړې توګه په خوارو هېوادونو کې، د ژوندانه د سطحې لوړول، دکارپیداکول او د غریبۍ سره مبارزه کول، د ملګروملتونو نورې موخې دي. د ملګروملتونو هغه اصلی رکن چې د دغه ډول پروګرامونو د سمبالولو دنده يې په غاړه ده، د اقتصادي او اجتماعي شورا ځخه عبارت دی.همدارنګه نړيوال بانک، د خوړواو کرنې نړيوال سازمان (فاؤ) د کرنې د پراختيا بانک او د بیارغونې او پراختيا نړيوال بانک د ملګروملتونو اړوند هغه موسسې دي چې په دې برخه کې کار او فعاليت کوي. نړيوال بانک وورسته پاتې هېوادونوته د دې په خاطر پور ورکوي چې هغوي وکړاى شي د کرنې او صنعت په چارو کې پرمختګ وکړي. د دې سره سره نن سبا په نړۍ کې اقتصادي او ټولنيزې نا برابرۍ ډېرې زياتې دي. ځينې هېوادونه سخت د غريبۍ او نېستۍ سره لاس او ګرېوان دي او هر کال يو زيات شمېرخلک په دې هېوادونو کې د غريبۍ او لوږې له لاسه مري. ملګروملتونو د مختلفو دلايلو له کبله پدې هېوادونو کې د غريبۍ او لوږې له منځه وړلو په خاطر، ټينګ او غوځ ګامونه ندي پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اختلافونو سوله ییز حل:

د ملګروملتونو د مهمو کارونو څخه یو یې هم دعدالت دنړیوالې محکمې جوړېدل دي چې د نړیوالواختلافونو د حل کولو په خاطر جوړه شوي ده. د هغو د وسیو شمېرچې د عدالت نړیوالې محکمې ته راجع کېږي ورځ په ورځ زیاتېږي.

افغانستان او ملګري ملتونه:

په دې پوهېږو چې زموږ هېواد د ملګرو ملتونو د غړو هېوادونو څخه، یو هېواد دی. ملګري ملتونه په فعاله توګه په افغانستان کې بوخت دي. دغه سا زمان په مختلفو برخو لکه: بې وسلې کول، د مخدره توکو کنترول،تولید او قاچاق مخنیوی، بیارغونه او په ټول هېواد کې د امنیت ساتلو په چارو کې د افغانستان د خلکو سره مرسته کوي.

په دې هکله، د امنیت شورا نړیوالو سوله ساتو ځواکونو (ISAF) ته اجازه ورکړه چې د کابل څخه بهر هم فعالیت وکړي.

د ملګروملتونو دزده کړې، علمي او فرهنګي سازمان (یونسکو) هڅه کوي چې د فرهنګي میراث په ساتلو کې د افغانانو سره ملتیا وکړي. د ملګروملتونو د ماشومانوصندوق (یونیسف) د ځینو خطر ناکو او د مخنیوي وړ ناروغیو لکه تیتانوس، پولیو او شري په وړاندې د ښځو او ماشومانو د واکسین په برخه کې مرسته کوي.

د لوست تکرار:

- ---
- ---
- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

۱. آیا ملګري ملتونه په نړۍ کې د جګړې په مخنیوي کې بریالي شوي دي؟
۲. ملګري ملتونه د کومو موسسو پواسطه په نړۍ کې د غریبۍ د له منځه وړلو لپاره هڅه او کوښښ کوي؟
۳. د ملګرو ملتونو کومې برخې د افغانستان د بیا رغونې په چارو کې زموږ د خلکو سره مرسته کوي؟

فعالیت:

له لسو کسانو سره مصاحبې وکړئ او له هغو څخه وغواړئ چې لاندې پوښتنې ته ځواب ورکړي:
ملګري ملتونه په افغانستان کې د سولې او امنیت په راوستو کې څومره بریالی دي؟

ډېر ⬭ منځنی ⬭ لږ ⬭

ځوابونه په نښه کړئ. په پای کې یې جمع کړئ او وبې ګورئ چې څوتنو ډېر په نښه کړي دي. څو تنو منځنی په نښه کړي دي او څوتنو لږ په نښه کړي دي. پایله یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځپرکي لنډيز

ملگري ملتونه د دويمې نړيوالې جگړې څخه وروسته دنړيوالو غوښتنو په ځواب کې چې د سولې د ټينگښت او امنيت د رامنځته کيدو څخه عبارت وه، جوړشول، ملگري ملتونه اصلی ارکان لري چې د عمومي ټولنې، د امنيت شورا، اقتصادي- اجتماعي شورا، د عدالت نړيواله محکمه او دارالانشا څخه عبارت دي.
يونيسف او د کډوالو په چارو کې د ملگروملتونو عالي کميشنري د دې سازمان د فرعي ارکانو له جملې څخه دي. يونسکو په ملگروملتونو پورې تړلی سازمان دی. د ملگروملتونو اړوند سازمانونه په درې کاري ډلو وېشل کېږي.
۱. د کرنې د پراختيا، صنعت، پولي، بانکي (اقتصادي) موسسې.
۲. خدماتي او ارتباطي موسسې.
۳. تولنيزي، فرهنگي او روغتيايي موسسې.
د ملگروملتونو کارنامه په لاندې دريو حوزو کې څېړل کېږي:
۱- د جنگ څخه مخنيوي ۲- د ژوندانه د سطحې لوړيدل او د غريبۍ کمول، ۳- د هېوادونو تر منځ په عادلانه توگه د اختلافونو حل کول.
د دې حالاتو په هر يوه کې ملگروملتونو برياليتوبونه او ناکامۍ ليدلي دي. د ملگروملتونو مهم ناکامي د فلسطين ناکامي ده. ځکه ويي نکړای شول چې هغوی ته د دوی حقونه بيرته ورپه برخه کړي. ملگري ملتونه په افغانستان کې پراخ او فعال شتون (حضور) لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د بشر حقونه

په دې څپرکي کې لاندې درسونه لولو.

- د بشر د حقونو سره آشنا کېدل.
- په افغانستان کې د بشر حقونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

د دې څپرکي په ختمېدو سره زده کوونکي بايد وکولی شي چې:

- د بشر حقونه تعريف کړی شي.
- د بشر له حقونو څخه ځيني مهم يې وپېژني.
- د بشر د حقونو د نړيوالې اعلاميې د اهميت او ټولنيزې محتوا سره أشنا شي.
- د اسلام سپيڅلي دين سره د بشر د حقونوپه اړيکو پوه شي.
- زموږ په اساسي قانون کې د بشر د حقونو ځاي وپېژني؟
- د افغانستان د بشر د حقونو د خپلواک کميسيون سره أشنا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشر د حقونو سره آشنا کېدل.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ:

- د بشر د حقونو د معنا سره څومره بلدتیا لرئ؟
- آیا کولی شئ چې د ځینو نومونه واخلئ؟

تاسې هرو مرو (د بشردحقونو) اصطلاح د مختلفو کسانو او یا هم له رسنیو څخه اورېدلې ده. په دې درس کې د بشر د حقونو د مفهوم سره زیاته آشنایي پیداکوئ.

د بشر حقونه څه شی دي؟

د بشر حقونه د(بشر) او (حقونو) د دوو کلمولو یو ځای کېدو څخه جوړشویدي. حقونه د حق جمع ده او (حق) د طلب او استحقاق په معنا دی. بشر د هغه ټولو انسانانو په معنا دی کوم چې د ځمکې پر مخ ژوند کوي. د بشر حقونه د یو شمېر هغو حقونو او ارزښتونو څخه عبارت دي چې هر انسان باید پخپل ژوندانه کې له هغو څخه برخمن وي لکه: د آزادی حق. د ژوندانه حق، د برابرۍ او عدالت حق. ټول انسانان باید له دغو حقونو څخه برخمن وي او د نژادي، جنسیتي، فرهنګي، دیني او جغرافیایي توپیرونوپه خاطر، باید له هغو څخه بې برخې نه شي. د اسلام په سپیڅلي دین کې، انسان د ځانګړې درناوي څخه برخمن دی او زیات حقونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هېڅوک د دې حق نه لري چې په خپل سر هغه له ده څخه واخلي.

کله کله زورورکسان د خپل جسمي او ټولنيز زور څخه په ګټه اخيستنې سره، د نورو خلکو انساني حقونه تر پښو لاندې کوي. د تاريخ په اوږدو کې دغه راز ډېرې پېښې د دې لامل شوي چې پوهان او د ټولنيزې روغې جوړې غوښتونکي د هغه لپاره د حل لاره ولټوي.

د انساني ارزښتونو تبليغول او رواجول د انساني ضد عادتونو او بې عدالتيو پر خلاف مبارزه کول ، په دې لاره کې د سوله غوښتونکو د هڅو څخه عبارت دي. د دې هڅو په رڼا کې د بشر د حقونوتر پښولاندې کول کم شول. د بشر د حقونو موخه د ټولنې او ولسونو دحقونو دامنيت او د ژوندانه د کچې د لوړتيا ضمانت کول دي. بشري حقونه نن ورځ د بشري ټولنو د ډېرو مهمو ارزښتونو څخه شمېرل کېږي. د بشر د حقونو په باره کې خورا مهم نړېوال سند((د بشر د حقونو نړۍ واله اعلاميه)) ده.

د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه:

د بشر د حقونو نړيواله اعلاميه هغه نړېوال سند دی چې د ملګروملتونو د عمومي مجلس (مجمع عمومي) له خوا تصويب شو. دغه اعلاميه يوه د نړيوالو خورا مهموسندونو له جملې څخه ده چې موخه يې د ټولو انسانانو لپاره د برابرو حقونو او بنسټيزو آزاديو تامينول دي. د دې حقونو تامينول کيدای شي چې د نړيوالې سولې لپاره، يو ضمانت شي. په لومړنۍ او دويمه نړيوالو جګړو کې د مليونونو انسانانو وژنه او بې کوره کيدل، په نړۍ کې د بشر د حقونو څخه ښکاره سرغړونه وه. د دا ډول سترو دردونکو پېښو د تکرار د مخنيوې په خاطر، د مختلفو هېوادونو استازو د بشر د حقونو خورا مهم اصول او ارزښتونه د بشرد حقونو په نړيواله اعلاميه کې سره را غونډ (تدوين) کړل او د هغو د عملي کولو په هکله يې خپله ژمنه اعلان کړه. ځينې خورا مهم حقونه چې په دې اعلاميه کې راغلي دي عبارت دي له:

۱- د ژوند حق:

په دې معنا چې هر څوک د ژوند کولو حق لري او هېڅوک نشي کولی چې په خپل سر دغه حق له چا څخه واخلي.

۲- آزادي او ځانګړي امنيت:

د چاپه ځانګړي (شخصي) آزا دی او امنيت باندې بايد تېری ونشي.

۳- د قانون په وړاندې د برابری حق:

ټول خلک د قانون په وړاندې يو شان دي . قانون د ټولو په وړاندې بايد يو شان تطبيق شي.

۴- د وګړو انساني کرامت: انسان يو با ارزښته او د درناوی وړ موجود دی. د هغه د دغه حق بايد ټول درناوی وکړي.

۵- د واده کولو (ازدواج) حق: هر څوک د دې حق لري چې پخپل اختيار او بشپړ رضايت سره واده وکړي. په واده کولو کې د ښځې او يا نارينه مجبورول منع دي.

۶- د شتمنی (مالکيت) حق: يعنې دا چې د انسان شتمني او مالکيت د درناوی وړ دی او هېڅوک نشي کولی چې پخپل سر دغه حق له چا څخه په زور واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د فکر، عقیدې، بیان او مطبوعاتوآزادي: په دې معنا چې هر څوک کولی شي چې آزاد فکر وکړي او په آزاده توګه هغه بیان او خپور کړی شي.

۸- ښووني او روزنې حق:

هر څوک د دې حق لري چې د مناسبې ښوونې او روزنې څخه برخمن شي. لږ تر لږه لومړنی زده کړې باید وړیا او جبري شي.هغه ارزښتونه چې د بشر د حقونو په نړۍ واله اعلامیه کې راغلي دي، نړۍ وال او ټولنیز دي خو د هغو رواجول او پراختیا د کوچنیو چاپېر یالونو لکه کورنۍ، ښوونځي، او ټولنې څخه پیل کېږي او بیا د ملي او نړۍ والې ټولنې تر کچې پورې پراختیا مومي. لیکن کورنۍ او ښوونځي، هغه وخت دغه ارزښتونه رعایت کولی او یا ماشومانو او زده کوونکو ته ور انتقالوولی شي، چې دوی پخپله د بشر د حقونو څخه برخمن وي.

د لوست تکرار:

- --
- --
- --
- --
- --
- --

پوښتنې:

۱.د بشر حقونه تعریف کړئ.
۲.آیا اسلام د بشر حقونه په رسمیت پېژني؟ څرنګه؟
۳.د بشر د حقونو موخه څه شی ده؟
٤.د بشر د حقونو اعلامیه څه شی ده؟
٥.د بشر د اساسي حقونو له جملې څخه چې د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې راوړل شوي دي، د درو حقونو نومونه یې واخلئ.

فعالیت:

په خو ډلو وویشل شئ؛ هره ډله د لوبانو او ښوونکو په مرسته د لاندې مفهومونو په باره کې د قرآن کریم آیتونه پیدا کړئ او په ټولګي کې یې خپلو ملګروته ولولئ.

۱- برابري، ۲- عدالت، ۳- آزادي، ٤- د ژوند حق.

يوولسم لوست

په افغانستان کې دبشر حقونه

خبرې پرې وکړئ

انځورته وګورئ او پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

۱- ستاسې له نظره د دغه وګړو معلولیت د څه شي ښکارندوی دی؟

۲-- آیا کولالی شو چې د دغه ډول معلولیتونو مخنیوی وکړو؟ څه ډول؟

په تېر لوست کې د بشر د حقونو د مفهوم او د هغه د ارزښتونو سره آشنا شوئ اوس په افغانستان کې د بشر د حقونو ځای او مقام تر څېړنې لاندې نیسو.

په افغانستان کې د بشر د حقونو شالید(تاریخچه):

د بشر د حقونو ارزښتونه د افغانستان د خلکو لپاره چې د اسلام په آزادی ښونکې ښوونځې کې روزل شوي دي، کوم نوی شی نه دی؛ خو په منظمه توګه د بشر حقونو ته د خپلواکۍ د ترلاسه کېدونه وروسته د ۱۳۰۳ لمریز کال په لومړنی اساسی قانون کې، پاملرنه وشوه. د بېلګې په توګه د یوهېوادوال په توګه د مساوی حقونو، ځانګړي (شخصی) حقونو، د شخصیت ساتنه، د مرېي توب له منځه وړل، د مطبوعاتو آزادي، د ښوونې او روزنې حق، د قانون په وړاندې د خلکو برابر والی، په دولتي دندوکې د بوختېدو حق او د شتمنی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

استوګنځي مصئونيت، د لومړي ځل لپاره په دې قانون کې رسميت پيدا کړ. د ۱۳۰۹ لمريز کال په اساسي قانون کې، د پارلمان جوړيدل چې د ولسواک حکومت د ځانګړتياوو څخه شمېرل کېږي، وړاندوينه وشوه. د ۱۳۴۳ لمريز کال په اساسي قانون کې دبشر د حقونو زيات شمېر هغه مفهومونه چې د بشر دحقونو په نړيواله اعلاميه کې موجود وو، په پام کې ونيول شول. ملت ته د حاکميت د حق سپارل، د دولت له خوا د آزادۍ او انساني کرامت درناوی کول ، د تګ راتګ حق، د بيان او فکر د آزادۍ حق، د مظاهرو او غونډو کولو حق، په ټاکنوکې د برخې اخيستوحق له هغو مهمو نوښتونو څخه وو چې په دې اساسي قانون کې په رسيمت وپېژندل شول. د ۱۳۵۵ لمريز کال په اساسي قانون کې پاچاهي نظام په جمهوري نظام بدل شواو دا وړاندوينه يکې وشوه چې جمهور رئيس دې د ټولټاکنو له لارې وټاکل شي.

له دې سره، سره د بشر حقونه په افغانستان کې د تاريخ په اوږدوکې سخت تربنولاندې کيدل او حاکمانو به پر خلکو باندې ډول،ډول ظلمونه کول. د تېرو څو لسيزو په اوږدوکې چې په ټول هېواد کې جنګ او جګړې رواني وې، د بشر دحقونو څخه تېرى کول او تربنولاندې کول، بېخي زيات شول.په دې موده کې زموږ زيات شمېر هېوادوال مړه او ژوبل شول. کوچنيان او په ځانګړې توګه نجونې له زده کړې څخه بې برخې شوې او زيات شمېر کورنۍ بهرنيو هېوادونو ته کډه، تيت اوپرک شوې.

خبرې پرې وکړئ:

لاندې پوښتنې په ځير سره وګورئ او په هکله يې يو له بله سره خبرې وکړئ:

۱- دهېواد په نوي اساسي قانون کې، بشري حقونو ته په کوم نظر کتل شوي دي؟

۲- د افغانستان اسلامي جمهوري دولت، د بشر د حقونو څخه د ځارنې په خاطر، کوم کارونه سرته رسولي دي؟

زموږ په نوي نظام کې د بشر حقونه

د خلکو بيداريدل او له اوږدو جګړو څخه اوښتي زيانونه، د دې لامل شول چې خلک او په جګړو کې د ښکېلو ډلو مشران، د هغې طرحې په هکله چې د ملګروملتونو د سازمان له خوا برابره شوې وه، جوړې ته (موافقې) سره ورسېږي. دغه پرېکړه ليک (توافقنامه) د بوه کنفرانس په ترڅ کې چې د آلمان د بن په ښارکې جوړشوی وو، لاسليک شو. په دې کنفراس کې د افغانستان د مختلفو ډلو استازو د لنډمهالي اداري جوړيدل په داسې ډول چې په هغه کې د مختلفو قومونو استازي په مساوي او عادلانه ډول برخه ولري، د موجوده ستونزې او لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل لپاره معقوله لاره وبلله. په نوي اساسي قانون کې د بشر د حقونو مختلفې خوا وې په پام کې نیول شوی دي. په دې ځای کې یوازې هغه دوې مادې چې د بشر په حقونو پورې اړه لري، لولو.

•په شپږمه ماده کې راغلي دي: دولت د انساني کرامت د ساتلو، بشري حقونو د ملاتړ، د ولسواکۍ د تحقق، د ملي وحدت تامین، د ټولو قومونوو او قبایلو تر منځ د برابرۍ او د هېواد په ټولو سیمو کې د متوازنې پراختیا او ټولنیز عدالت پر بنسټ د یوې هوسا او پر منځ تللې ټولنې په جوړولو مکلف دی.

• اوومه ماده وایي: دولت د ملګروملتونو د منشور، د دولتونو ترمنځ تړونونو، د نړیوالو تړونونوچې افغانستان د هغو سره تړاو لري او د بشری حقونو د نړیوالې اعلامیې رعایت کوي.

د افغانستان د بشر د حقونو خپلواک کمیسیون:

د بن په کنفرانس کې، په افغانستان کې د بشر د حقونو څخه د ملاتړ، څارنې او پراختیا په خاطر د بشر د حقوقو د خپلواک کمیسیون وړاندوینه وشوه. د همغې لوزنامې پر بنسټ جمهور رئیس په ۱۳۸۱ لمریز کال په افغانستان کې د بشر د حقونو د خپلواک کمیسیون د جوړېدو فرمان ورکړ. د اساسي قانون په (۲۵) ماده کې هم د دغه کمیسیون په جوړېدو باندې ټینګار شوی دی. د اساسي قانون په همغې ماده کې راغلي دي: هرهغه څوک کولی شي چې بشري حقوق یې تر پښو لاندې شوي وي، دغه کمیسیون ته شکایت وکړي. کمیسیون کولی شي د خلکو د بشري حقونو د تر پښو لاندې کېدو موارد قانوني مراجعوته ولیږی او د هغو له حقونو څخه ملاتړوکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون، د خلکو د پوهې د کچې د لوړېدو او د بشر د حقونو څخه د ملاتړ په خاطر د وزارتونو او نورو دولتي سازمانونو، د مدني ټولنې د جوړښتونو او رسنیو سره نږدې اړیکې ولري. سر بېره پردې د ورکشاپونو د دایریدو، مصاحبو، د فلمونو د جوړیدو، د کتابونو، مجلو، کوچنیو فصلونو، پوسترونو او بروشورونو له لارې د بشر د حقونو د پراختیا په لاره کې هڅه کوي.

د لوست تکرار:

- ---
- ---
- ---

پوښتنې:

۱- په کوم اساسي قانون کې پاچاهي نظام په جمهوری واوښت؟
۲- درویشت کاله جګړو د افغانستان خلکو ته کوم زیانونه ورسول؟
۳- د افغانستان خلکو په هېواد کې د جګړې د ختمیدو او د امنیت، سولې اوثبات د ټینګښت لپاره کومه د حل لاره د بن په کنفرانس کې معقوله وګڼله؟ ولې؟
٤- اساسي قانون د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون ته کومې دندې مطرح کوي؟
٥- د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون په کومو برخو کې فعالیت کوي؟

فعالیت:

د هغو کارونو په باره کې چې د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون ستاسې د استوګنې په ځای کې سرته رسولي دي، یو ګزارش برابر کړئ او په ټولګي کې یې نوروته ولولئ.

د څپرکي لنډیز

د بشر حقوق هغه حقونه دي چې هر انسان باید په ژوند کې له هغوی نه برخمن وي؛ لکه د ژوند کولو حق، د خپلواکۍ حق، د برابرۍ او عدالت حق. د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه په ۱۹۴۸ م کال کې د ملګرو ملتو له خوا د نړۍ د خلکو لپاره د برابرو حقوقو او بنسټیزو خپلواکیو د لاس ته راوړلو په موخه رامنځ ته شوه.

د بشر د حقوقو مفاهیم او ارزښتونه د اسلام په مقدس دین کې وجود لري. د افغانستان په لومړني اساسي قانون کې د بشر په حقوقو باندې ټینګار شوی دی. په ورستیو لسیزو کې جګړې په هېواد کې د بشر له حقوقو نه د پراخې سرغړونې لامل وګرځېده.

د هېواد په نوی نظام کې، د بشر د حقوقو د ملاتړ او د بشر د حقوقو د سرغړونې د مخنیوی لپاره بندوبست وشو چې «د افغانستان د بشر د حقوقو خپلواک کمیسیون» جوړېدل له هغې جملې نه دي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library